

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך ל, תשלי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מַחִיּי הַמְלִים

קצו. ת ג ל י ת

המלה הזאת נתחדשה לרגל ציון 400 שנה לגילוי אמריקה. ב'הוספה להצבי, הוא ה א ו ר המאיר על עניני היהודים בארץ ישראל, גליון לשבועות, לספרות, חדשות ועניני המדינות, העורך: א' בן יהודה, י' לחדש אב, אלף ותתכ"ג לחרכן' (תרנ"א, 1891), במדור 'חדשות בישראל', נאמר:

א מ ר י ק ה . היהודים פה מתעתדים לחג את חג ארבע מאות שנה לתגלית אמריקה, בהדר תפארה . . .

ובהערה למלה 'תגלית':

מן שרש גלה, שגלו, שמצאו את הארץ הזאת.

במילון בן־יהודה כרך אחרון, ט"ז, מובאת המלה 'תגלית' בסימן חידושי המחבר, ופירושה שם: 'גלוי דבר שלא היה ידוע'. פעל המילון מביא שתי דוגמאות לשימוש במלה זו, אחת מ'השקפה שנה ג' (היא תרנ"ט) ואחת מ'הצופה א, '73 (תרס"ג).

קצו. ע נ י ן

חמדה בן־יהודה אשתו של אליעזר בן־יהודה (שנישאה לו לאחר מות אישתו הראשונה, אחותה דבורה), הייתה יד ימינו

בעבודתו העיתונאית, ואהבה לשבץ את רשימותיה בחדושי
הלשון של הבית.

ברשימתה 'מעולם האמת', ב'השקפה' מפ"ו בניסן תרס"ג,
כותבת היא בין השאר:

כן, אבן דומם הנני. אבל הידעתם כי אני בעצמי אבנתי אותי? . . . כל
אשר ענין אותי עבר כחלום יעוף . . . כמה ירידות נוראות ירד רוח הישוב
בשנים האחרונות, ריקנות, אדישות וחמריות . . . ואיך לא יתאבן הלב. חשב
חשבתי כי סוף סוף יבוא שטף כחות חדשים אשר יעודד את הרוח ויעורר איזו
תסיסה . . .

. . . אה, "לאבן את עצמו" זה קל מאד! למות — אין טוב מזה! להתרחק
— נח מאד; לצחוק, לבטל, להטיל ספק, לבקר, להרוס — איזו אומנות! . . .

מלבד שימושי ההפשטה המחודשים בפעלים אי בן
והתאבן ובשם העצם תסיסה יש כאן שלוש מלים
חדשות של א' בן-יהודה: הפועל עניין בפיעל ושמות-העצם
אדישות ואמנות.

על אדיש ואדישות ראה 'מחיי המלים' לב,
'לשוננו לעם' קעו-קעז, תשכ"ז. לפי המקור שם חודשה המלה
בתרנ"ג.

על אמנות הבאתי מקור ב'לשוננו לעם' רא-רב תש"ל
מתרס"ב. בינתיים מצאתי מקור קודם לזה ב'הצבי' מי"ז בחשון
תרנ"ח. פרשימתו של יוד — 'בהמושבות' — נאמר:

איכם משוררים וצירים, שני שותפי המליצה והאמנות, הנה! הנה עטכם
ומכחולכם, פה תשבע נפשכם הרוממה, פה תעלה רוחכם שמימה, פה תשובו
משובה נפלאה.

כפי הנראה היה בן-יהודה המתחיל בדנומינאציה של השם
המקראי ענין, שכן בחלק השלישי של מילונו (שנדפס בחייו)

מייחס בן-יהודה את המלה החדשה 'התעניינות' וכן את הפועל 'התעניין' לעצמו. אף כי בערך 'ענין' בכרך ט' של המילון (שערך מ"צ סגל) צוינו הפעלים 'ענין' ו'התענין' בתור חידושים 'של אחרים', נראה שבכל זאת של בן-יהודה הם, שכן יש לנו עדות נאמנה על כך ב'הצבי' מפ"א באייר תרנ"ח. שם מעיר בן-יהודה בהתפלמסו עם לילינבלום:

הפעל מְעַנֵּן. שיצרתי אני עבדכם, איננו רצוי להאדון לילינבלום. . . .

בדברים אלה הגיב אב"י על התקפת לילינבלום על חידושי הלשון בארץ-ישראל. במאמרו 'להרחבת השפה' ב'השלח', שערך אחד-העם, פרך ג' תרנ"ח. שם בעמ' 130 נאמר:

כן בראו [המרחיבים] פעל חדש: 'מְעַנֵּן' (מושך את הלב) מן השם 'ענין'. אבל מה תמוהה הבריאה הזו! השם 'ענין' שרשו 'ענה' והנן נוספת להוראת השם, כמו: בנין, קנין; והאם לא לשחוק יהיה האומר מְבִיֵן, מְקַנֵּן? אם קדמונינו אמרו 'ממשכן' והכניסו אל הפעל את המם הנוספת בראש, הנה הם . . . לא עסקו בחקי השפה ובהלכות הדקדוק, והננו מקבלים את השבוש הזה . . . כי 'שבשתא כיון דעל על', אבל לבדות לכתחלה שבושים כאלה — אין זה אלא שחוק.

מעניין לציין כאן שתי הערות אגב של אחד העם, פש'נאלץ' להשתמש בחידושים דנומינאטיביים אלה של 'עניין'. במכתבו לד"ר ש' לוויין ב-29 במאי 1901 (תרס"א) כותב הוא:

וגם משרתך נותנת לך יכולת להתבונן מקרוב אל חיי העם ו'להתעניין' (כמו שאומרים 'הצעירים') בכל ענפי העדות, החברות ובתי הספר . . .

ובמכתבו לי' אייזנשטדט ביפו ב-24 במאי 1903 (תרס"ג):
דבר ועד אל עריש 'מענין' אותי (כמו שאומרים אצלכם) מאוד . . .